

Katarzyna Działowy
Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie
dzialowy_katrzyna@vp.pl

LEKTURA Z OPRACOWANIEM CZY OPRACOWANIE Z LEKTURĄ? WYDAWNICZA STRATEGIA DOSTOSOWANIA PRZEKŁADU POWIEŚCI MARKA TWAINA *THE ADVENTURES OF TOM SAWYER* DO POTRZEB MŁODEGO ODBIORCY

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/RP.2019.006>

Zarys treści: W niniejszym artykule podjęto kwestię funkcjonowania różnych realizacji przekładu powieści Marka Twaina *The adventures of Tom Sawyer* na polskim rynku wydawniczym. Książka wydaje się szczególnie ważną pozycją ze względu na swoje stałe miejsce w kanonie lektur szkolnych, które skutkuje systematycznym powiększaniem się jej serii translatorskiej. Punktem kluczowym jest omówienie wersji dzieła z załączonym opracowaniem dostosowanych do potrzeb uczniów klasy piątej szkoły podstawowej. Propozycje lektury zaprezentowane przez Wydawnictwo Zielona Sowa, Wydawnictwo Skrzat, Wydawnictwo GREG i Wydawnictwo Ibis zostają przeanalizowane pod kątem zastosowanych strategii marketingowych oraz realizacji założeń podstawy programowej. Odpowiedziano również na pytanie czy sfera związana z utrzymaniem się przedsiębiorstwa na rynku oraz zakres wartości edukacyjnych, które mają ukształtować świadomego czytelnika, są ze sobą spójne.

Słowa kluczowe: literatura dla dzieci, kanon lektur, seria translatorska, wydawnicza strategia marketingowa, podstawa programowa, Mark Twain

Niniejszy artykuł zawiera analizę dostępnych na rynku w 2018 roku wydań przekładów powieści Marka Twaina *The adventures of Tom Sawyer* z załączonym omówieniem lektury. Pierwszy cel to zbadanie, co pod względem marketingowym skupia uwagę wydawnictw z uwzględnieniem przekładu, który został wykorzystany w danej publikacji. Ważną rolę odgrywają zabiegi

skłaniające odbiorcę do nabycia konkretnej wersji. Ponadto badanie ukaże, w jaki sposób książka została dostosowana do potrzeb uczniów klas piątych. Przedstawiona zostanie analiza materiałów zamieszczonych w opracowaniach w odniesieniu do treści powieści Twaina. W tej części istotną będzie ocena dokładności i rzetelności załączonych materiałów. Ciekawym aspektem jest również kwestia sposobu kształtowania nawyków czytelniczych przez książki z omówieniem w perspektywie założeń podstawy programowej, które mówią o aktywnym czytaniu i interpretowaniu dzieła. Jest to społecznie ważny proces, ponieważ przekazywana wiedza i propagowane zachowania kulturowe stymulują rozwój sfery duchowej oraz wpływają na poprawę sytuacji ekonomicznej jednostki (Zając 2006: 15–16).

Tomek Sawyer na rynku wydawniczym wczoraj i dziś

The adventures of Tom Sawyer autorstwa Marka Twaina zostały ukończone 5 lipca 1875 roku. Po raz pierwszy powieść ukazała się w Wielkiej Brytanii w czerwcu 1876 roku, natomiast w Stanach Zjednoczonych publikacja opóźniła się do grudnia tego samego roku. Dzieło od samego początku wzbudzało duże emocje w środowisku wydawniczym. Świadczy o tym fakt, że kanadyjskie wydawnictwo Belfords Brothers pozwoliło sobie na sprzedaż nieautoryzowanej kopii książki już w lipcu 1876 roku, co ze względu na pokaźne straty finansowe, stało się przyczyną niezadowolenia autora (Stawiński 1963: 144; Hill 1967: 106; Kaplan 1974:106)¹.

W Polsce powieść, po raz pierwszy wydana w 1901 roku, charakteryzuje się bogactwem serii translatorskiej. W jej skład do 2018 roku weszły 24 przekłady podające nazwisko autora oraz co najmniej 6 anonimowych interpretacji. Czas ich powstania można podzielić na trzy grupy. Pierwsza z nich obejmuje tłumaczenia z pierwszej połowy XX wieku: Heleny Ros (1901), Jana Bilińskiego (1925), Marcellego Tarnowskiego (1933) oraz Kazimierza Piotrowskiego (1955). Ponadto około 1949 roku powstały dwa anonimowe przekłady, jeden na zlecenie Gebethner i Wolff, natomiast drugi na zlecenie Książki i Wiedzy. Kolejną częścią serii są przekłady z końca XX wieku, w tym opracowania Jarosława Sokoła z 1996, Agnieszki Kuligowskiej również z 1996, Rafała Dawidowicza z 1997 oraz Włodzimierza Grabowskiego z 1998 roku. W roku 1994 roku na zlecenie Wydawnictwa Siedmioróg powstało jedno anonimowe tłumaczenie, natomiast w 1995 roku za sprawą Beskidzkiej Oficyny Wydawniczej na rynek trafiła kolejna wersja bez danych autora przekładu. Trzecia gru-

¹ <http://twain.lib.virginia.edu/tomsawye/tomcomp.html> (dostęp: 27.12.2017).

pa przekładów ukazała się już w XXI wieku. Najnowsza część serii składa się z dwunastu wersji książki. W 2002 roku ukazał się przekład autorstwa Zbigniewa Batko, w 2004 Pawła Łopatki, w 2006 Pawła Beręsewicza oraz Aleksandry Lemiszewskiej, w 2008 Marty Kędroń i Barbary Ludwiczak, w 2009 Fabiana Maja, w 2010 Macieja Miłkowskiego, w 2011 Aleksandry Kubik oraz w 2012 Jędrzeja Polaka. Za sprawą Oficyny Wydawniczej Rytm i Wydawnictwa Literat w roku 2001 i 2009 pojawiły się dwa anonimowe przekłady.

Liczba wydań przekładu *The adventures of Tom Sawyer* i adaptacji książki jest tak duża, że trudno ją ustalić. Obecnie w dalszym ciągu panuje wspomniana przez Michała Zajac² (2006: 8) tendencja do utajniania danych dotyczących m.in. wysokości nakładów. Według portalu krakowczyta.pl przez ostatnich 18 lat książka pojawiła się na polskim rynku za sprawą 19 wydawców, którzy zaproponowali 32 serie książkowe.³ Co więcej, w księgarniach dostępne były różnego rodzaju opracowania. Wydawnictwo Bellona w 2011 roku opublikowało ilustrowaną wersję dla młodszych dzieci. Osoby chętne do nauki angielskiego mogły skorzystać z *The adventures of Tom Sawyer* przygotowanych przez wydawnictwo Pearson w serii *Penguin Readers* w 2000 roku lub przez Mediasat Poland Bis w serii *Czytamy w Oryginale* w 2004 roku. Do drugiego opracowania dołączono książeczkę z ćwiczeniami oraz płytę audio. Ciekawa propozycja dla trochę starszych odbiorców to angielsko-polska adaptacja przedstawiona przez Wydawnictwo 44.pl w 2013 roku. Ponadto w dobie cyfryzacji nie mogłoby zabraknąć wersji audio. Jednej z nich, przygotowanej przez Wydawnictwo Agora w serii *Mistrzowie Słowa*, głosu użyczył Artur Barciś. Na innej, opublikowanej przez wydawnictwo Bellona w serii *Mistrzowie Sceny* z 2016 roku, lektorem był Piotr Fronczewski. Przykład e-booka to materiał opracowany przez wydawnictwo Armoryka w 2013 roku. W 2018 roku w internecie dostępne były darmowe wersje audiobooków oraz e-booków przekładu *The adventures of Tom Sawyer*.

Pozycja powieści Twaina w kanonie polskich lektur szkolnych

W powojennej Polsce powieść amerykańskiego pisarza kilkakrotnie pojawiła się w oficjalnych spisach lektur szkolnych. Było tak w roku 1953, w latach 1958-1960 i 1962-1965 oraz w roku 1971. W 1975 roku *Przygody Tomka Sawyera* stały się stałym elementem listy książek uzupełniających. Watro za-

² Michał Zajac jest pracownikiem naukowym Instytutu Informacji Naukowej i Studiów Bibliotecznych UW. Jego badania skupiają się na rynku książek dla dzieci i młodzieży oraz na funkcjonowaniu współczesnej biblioteki i jej interakcji z odbiorcą.

³ <https://krakowczyta.pl/926022/Przygody+Tomka+Sawyera.html> (dostęp: 27.12.2017).

uważyć, że w połowie lat 70 wśród 47 pozycji dla szkoły podstawowej znalazło się 14 przekładów. W większości były to książki autorów pochodzenia radzieckiego. Utwór Twaina, obok *Dzieci kapitana Granta* Verne'a, *Zewu krwi* Londona i *Starego człowieka przy moście* Hemingwaya, był czwartym dziełem przełożonym z języka angielskiego (Franaszek 2006: 247, 385).

Na początku nowego tysiąclecia pojawiła się inicjatywa, której celem było przedstawienie spisu cenionych pozycji literackich dla niedorosłych czytelników. W 2002 roku, na podstawie wyników otwartego plebiscytu i prac komisji eksperckiej powstał Kanon Książek dla Dzieci i Młodzieży. *Przygody Tomka Sawyera* znalazły się wśród dzieł wybranych przez czytelników (Leszczyński 2006: 255–268). Podsumowując efekty prac nad spisem, Grzegorz Leszczyński (2006: 266) zwrócił uwagę na to, że ówczesne literackie środowisko opiniotwórcze nie zdefiniowało pojęcia kanonu. Ze względu na transformację polityczno-społeczną, wartości, jakimi kierowali się autorzy wcześniejszych spisów polecanych dla dzieci i młodzieży, przestały być aktualne i nie mogły wpłynąć na kształt współczesnej listy rekomendowanych lektur. Badacz, po analizie efektów prac nad Kanonem Książek dla Dzieci i Młodzieży z 2002, przedstawił cechy kanonu z perspektywy zwykłego czytelnika i z perspektywy literackiego eksperta. W pierwszym przypadku kanon obejmował współczesne bestsellery i utwory, które dawniej nimi były. Ponadto dzieła należące do klasyki literatury, ale z zastrzeżeniem, że tylko te, które budzą zainteresowanie czytelników i wychodzą naprzeciw ich estetycznym potrzebom. W drugim przypadku ujęte zostały utwory klasyczne bez względu na to, czy cieszą się zainteresowaniem odbiorców, czy nie. Do tej grupy włączono też książki wpływające na światopogląd współczesnego czytelnika oraz takie, które niosą przesłanie do dzieci i dorosłych (Leszczyński 2006: 255–268).

Pomimo zmian wartości, o których pisał Leszczyński, powieść Twaina pozostawała elementem spisu lektur uzupełniających dla klasy piątej. Od końca 2016 roku, przez zmiany w polskim szkolnictwie oraz wejście w życie nowej podstawy programowej, trwała kolejna debata nad kanonem lektur szkolnych. *Przygody Tomka Sawyera* w latach 2016 i 2017 konsekwentnie znajdowały miejsce wśród pozycji uzupełniających.⁴ Ostatecznie, według opublikowanej w styczniu 2018 roku listy powieść Twaina pozostała jedną

⁴ <http://www.listalektur.pl/> (dostęp: 28.12.2017). <https://men.gov.pl/wp-content/uploads/2016/11/podstawa-programowa-%E2%80%93-jezyk-polski-%E2%80%93-szkola-podstawowa-%E2%80%93-klasy-iv-viii-.pdf> (dostęp: 27.12.2017).

z 21 lektur uzupełniających⁵ dla klas IV–VI⁶. Wśród nich było dziewięć przekładów. Wszystkie dzieła pochodziły z krajów zachodnich, a pięć z nich zostało przełożonych z języka angielskiego.

Stała pozycja *Przygód Tomka Sawyera* w kanonie polskich lektur nie powinna dziwić, ponieważ dzieło zalicza się do klasyki amerykańskiej literatury. Tematyka powieści jest niewątpliwie atrakcją dla uczniów szkoły podstawowej. Wiąże się ona z omówieniem przygód bohaterów, którzy są w podobnym wieku co odbiorcy powieści. Opisana przez Twaina sceneria przywodzi na myśl beztroskie wakacje pełne fascynujących, choć czasem niebezpiecznych zdarzeń. Książka pozwala uczniom na oderwanie się od codziennej rutyny, której często towarzyszy szarość przeciągającej się jesieni lub zimy. Wyczyny Tomka i jego kolegów mogą urzeczywistniać marzenia młodych odbiorców o niezależności i możliwości samodzielnego odkrywania świata. Co więcej, autor lektury podejmuje próbę ukazania funkcjonowania uniwersalnych wartości takich jak przyjaźń, lojalność, szacunek na tle społeczności małego amerykańskiego miasteczka. Z tego względu umiejętnie omówiona powieść Twaina może stanowić urozmaicenie zajęć szkolnych. Wybór *Przygód Tomka Sawyera* wydaje się trafny, biorąc pod uwagę wypowiedzi użytkowników lubimyczytac.pl – najbardziej opiniotwórczego serwisu książkowego w Polsce⁷. Książka w czerwcu 2018 roku uzyskała tu średnią ocenę 6,3 na 10 od 8 043 osób. Wśród 14 318 komentarzy przeważają te pozytywne. Większość wypowiedzi świadczy o tym, że odbiorcy sięgają po tę pozycję i z sentymentem wracają do lat szkolnych. Wielu użytkowników strony wymienia najbardziej wciągające wątki i wspomina moment pierwszej lektury. Ponadto niektórzy internauci przekonują, że książka jest świetnym materiałem do nauki angielskiego. Inni polecają *Przygody Tomka Sawyera* jako ciekawy sposób na spędzenie czasu z dziećmi. Zdarzają się tacy, którzy żałują, że przeczytali lekturę dopiero jako dorośli, potwierdzając fakt, że może ona być fascynująca nawet dla ludzi w ich wieku. Wysoka ocena oraz zamieszczone komentarze pokazują ważną pozycję dzieła Twaina w domowych biblioteczkach (ibid.). Stanowią one również potwierdzenie słów Holgera Kerstena (2010: 48), który w setną rocznicę śmierci Twaina powiedział, że dzieła powieściopisarza nawet po latach nie utraciły swojego dawnego uroku.

⁵ Lista może być poszerzona o inne utwory i teksty kultury oraz o dzieła z serii *Nazywam się...*

⁶ <http://edukacja.dziennik.pl/aktualnosci/artykuly/459243,lista-lektur-w-szkole-podstawowej-aktualna.html> dostęp (dostęp: 27.12.2017).

⁷ <http://lubimyczytac.pl/o-nas> dostęp (dostęp: 27.12.2017).

Podsumowując tę część, można stwierdzić, że *Przygody Tomka Sawyera*, ze względu na bogactwo serii translatorskiej oraz miejsce w kanonie lektur, stanowią atrakcyjny materiał dla wydawców operujących na polskim rynku. Są również docenione przez urzędników państwowych, którzy umieszczają książkę na liście lektur szkolnych. Ponadto dzieło Twaina w dalszym ciągu cieszy się zainteresowaniem dorosłych odbiorców. Z tego względu zastanawiać może to, w jaki sposób skupia się uwagę młodego czytelnika na konkretnej wersji tym bardziej że konkurencja na rynku wydawniczym wzrasta, a czytanie przestało być atrakcyjnym sposobem na spędzanie wolnego czasu i zdobywanie wiedzy.

Zabiegi marketingowe adresowane do młodego odbiorcy

Odbiorca dziecięcy już w XX wieku skupił na sobie uwagę podmiotów rynku wydawniczego. Było to spowodowane większym respektowaniem praw tej grupy oraz uznaniem jej potrzeb. Ponadto rodzice w trosce o rozwój swoich pociech byli gotowi na dodatkowe wydatki (Papuzińska 2006: 14). Patrząc z perspektywy rynku wydawniczego książek dla dzieci i młodzieży, *Przygody Tomka Sawyera* zaliczane są do lektur szkolnych. Dzieła tego sektora mają rozwijać wiedzę młodych czytelników, ale ich odbiorcami mogą być również osoby dojrzałe (Zajac 2006: 41). Jak wynika z badań przeprowadzonych przez Danutę Świerczyńską-Jelonek (2006: 242), lektury szkolne oceniane są przez uczniów jako „nudne” i „głupie”. Pomimo tego, dzięki funkcji jaką pełnią w systemie edukacyjnym, dzieła tego typu cieszą się wysoką podażą i popytem (Zajac 2006: 41).

Jeden z elementów strategii marketingowej przedsiębiorstwa, który pozwala na to, aby stać się widocznym w dynamicznym sektorze rynku wydawniczego, to skoncentrowanie na wybranej grupie i jej potrzebach. Sposobem realizacji tej praktyki w odniesieniu do *Przygód Tomka Sawyera* jest przedstawienie odbiorcom docelowym, czyli piątoklasistom, wersji książki, która lepiej spełni wymagania, jakie stawia współczesna szkoła. Przykład działania zorientowanego na uczniów szkoły podstawowej to wydanie lektury wraz z załączonym opracowaniem (Zajac 2000: 125–127; Zajac 2006: 43). W przypadku *Przygód Tomka Sawyera* do roku 2018 ukazały się następujące realizacje wspomnianej formy publikacji:

1_ZS – Po raz pierwszy omówienie z powieścią Twaina zostało opublikowane przez Wydawnictwo Zielona Sowa. Pojawiło się ono już w 2007 roku w cyklu *Lektura z opracowaniem*. Wydawca nie podał daty pierwszego wyda-

nia, ponadto nie odpowiedział na prośbę o udostępnienie go. Treść powieści przełożył Paweł Łopatka, natomiast opracowanie przygotowała Iwona Fedan.

2_S – Kolejnym wydawcą, który posiadał w ofercie tekst książki wraz z omówieniem, było Wydawnictwo Skrzat. *Przygody Tomka Sawyera* pojawiły się w serii *Lektura dobrze opracowana*. Pierwsze wydanie ukazało się w 2009 i ponownie w 2011 roku bez żadnych poprawek. Wraz z publikacją wznowiony został przekład Pawła Beręsewicza, opracowany w 2006 roku dla tego samego wydawnictwa. Treść utworu omówiła Agnieszka Sabak.

3_G – Wydawnictwo GREG opublikowało *Przygody Tomka Sawyera* w cyklu *Lektura z opracowaniem* po raz pierwszy wraz z tłumaczeniem Marty Kędroń i Barbary Ludwiczak w 2008 roku. Wersja ta nie była dostępna na rynku w 2018 roku. W 2012 pojawiło się wydanie drugie, które zostało wznowione w 2016 roku. Oba informują, że są poprawione i rozszerzone w stosunku do pierwszego wydania. Autorzy omówień to Agnieszka Sabak i Miłosz Studziński.

4_I – Wydawnictwo Ibis to czwarty wydawca proponujący *Przygody Tomka Sawyera* w serii *Lektura z opracowaniem*. Książka, która ukazała się w 2017 roku, nie zawierała informacji o numerze wydania i dacie pierwszej publikacji. Wydawnictwo nie odpowiedziało na prośbę udostępnienia tych danych. W 2017 roku pojawiła się kolejna wersja bez informacji o dacie pierwszej publikacji i numerze wydania. Obie książki różniły się jedynie oprawą, a treści w nich zawarte były identyczne. Wydawnictwo Ibis przedstawiło powieść w przekładzie Aleksandry Kubiak. Autorka opracowania to Agnieszka Nożyńska-Demianiuk.

Ważnym aspektem w marketingu każdego przedsiębiorstwa jest wartość produktu. Niewątpliwie czynnikiem zachęcającym czytelnika do sięgnięcia po książkę z opracowaniem jest jej cena (Zajac 2006: 43). Wszystkie omawiane przedsiębiorstwa udostępniają powieść za mniej niż 10 zł. Opracowanie 1_ZS w 2018 roku na portalu allegro.pl kosztowało 5 zł. Pozycję 2_S można było zamówić na stronie internetowej wydawnictwa za 7,12 zł. Książkę 3_G w miękkiej okładce czytelnik kupił od wydawcy za 8,48 zł, natomiast Wydawnictwo Ibis swoją propozycję udostępniało za 6,76 zł. Wymienione wartości niewątpliwie nie przekraczają możliwości budżetowych potencjalnych nabywców.

Co więcej, kwestią, która zwraca uwagę nastolatka, może być jakość wydania. Tu pod uwagę bierze się format powieści i strukturę materialną (Zajac 2006: 11–12)⁸. Należy pamiętać, że lektura będzie stanowiła dodatkowe ob-

⁸ <http://ue.poznan.pl/data/upload/articles/20150307/6d7807108964780312/autoreferat-k-wolniewicz.pdf> (dostęp: 27.12.2017).

ciążenie szkolnej torby. Wydawnictwa wyszły naprzeciw osobom, które nie lubią dźwigać ciężkich książek. Z tego względu wszystkie omówione, opublikowane do 2018 roku książki były niewielkie. Mieściły się w wymiarach formatu A5. Każde wydawnictwo oferowało wersję książki w miękkiej okładce. Ponadto użyty został cienki papier, dzięki czemu grubość wszystkich książek nie przekraczała 2 cm. Ze względu na swój format *Przygody Tomka Sawyera* z opracowaniem są poręczne i mieszczą się w każdym tornistrze. Uczeń nie będzie miał problemu ze skorzystaniem z nich w drodze do szkoły, w autobusie lub tramwaju.

Kolejna cecha publikacji, na którą zwraca uwagę wielu badaczy, np. Zając 2000, Leszczyński i Zając 2013, to szata graficzna. Już na pierwszy rzut oka widoczne jest, że wszyscy wydawcy dostrzegli wartość tej cechy. Okładka 1_ZS, której projekt wykonał Sewer Salamon, przedstawia kultową scenę powieści, czyli moment, w którym Tomek maluje ogródzenie. W książce jednak brakuje ilustracji. Na marginesach umieszczone są jedynie symbole sygnalizujące fragmenty, na które należy zwrócić uwagę. Autor okładki 2_S, Bartłomiej Filous zilustrował Tomka trzymającego ręce w kieszeni. Twarz postaci nie wyraża żadnych emocji, co sprawia, że brakuje tu czynnika budzącego ciekawość, a co za tym idzie – skłaniającego do zakupu książki. Z drugiej strony, odbiorca, który zajrzy do środka, znajdzie 11 pełnych wyrazu i emocji czarno-białych ilustracji autorstwa Surena Vardaniana. Ponadto w stopce od czasu do czasu pojawiają się miniaturowe postacie Tomka w zabawnych pozach, które z pewnością oddają zawadiackie usposobienie bohatera. Projekt okładki 3_G z 2012 roku przedstawiający Tomka i Becky walczących z nietoperzami w jaskini wykonała Małgorzata Mianowska, natomiast tej z 2016 roku, ukazującej Tomka jedzącego jabłko, Mikołaj Kamler. Pierwsza ze scen, pokazując dynamiczną akcję, zapewnia o emocjach towarzyszących powieści. W ten sposób może przyciągnąć każdego odbiorcę. Drugą, nawiązującą do tryumfu Tomka podczas malowania płotu, odczyta tylko osoba, która pierwszą lekturę dzieła ma już za sobą. Oba wydania zostały opatrzone nielicznymi czarno-białymi ilustracjami autorstwa kolejno Jolanty Ludwikowskiej i Macieja Kamlera. Autorką okładek książek 4_I jest Magdalena Ałtunin. Pierwsza z nich przedstawia Tomka i Hucka wykopujących skarb w jaskini. Był to ważny moment dla obu chłopców, ponieważ dzięki zdobytemu bogactwu całkowicie zmieniła się rzeczywistość, w jakiej do tej pory żyli. Druga propozycja ukazywała nieinteresującą „fotografię” Tomka, Hucka i Becky. Dopiero po dokładnym przyjrzeniu się tłu widoczna staje się scena morderstwa dokonanego na cmentarzu. Niestety, w książkach Wydawnictwa Ibis nie ma ilustracji.

Element strategii marketingowej, mającej na celu skupienie uwagi piątoklasistów stanowią również parateksty. Zamieścili je wszyscy wspomniani wydawcy. Kluczową rolę dla architektury tekstu dla młodzieży odgrywają od ok. 20 lat notatki na marginesach, których pomysłodawcą na polskim rynku lektur szkolnych, jak podkreśla Zajac (2006: 43), było Wydawnictwo GREG. Obecnie trudno sobie wyobrazić lekturę bez tego rodzaju pomocy. 1_ZS już przed tekstem utworu umieściło ramkę z informacjami obejmującymi ogólne dane dotyczące dzieła, takie jak: autor, tytuł, data pierwszego na świecie wydania, gatunek literacki, miejsce i czas akcji, bohaterowie i wątki. Na kolejnej stronie widnieje legenda objaśniająca znaczenie znaków umieszczonych na marginesie. Jest ich pięć i odnoszą się do opisu i charakterystyki postaci, miejsca akcji, najważniejszych momentów, szczególnie ważnych fragmentów i opisów przyrody. Pod każdym symbolem dodatkowo znajduje się hasło, które nawiązuje do tego, o czym mówi wybrany fragment tekstu. Ponadto autorka pogrubionym drukiem zaznaczyła w tekście znane cytaty. Parateksty 2_S ograniczają się do umieszczonych w obrębie marginesów informacji dotyczących bohaterów. Nie wskazują one jednak dokładnego fragmentu strony. W 3_G parateksty pojawiają się już na okładce z informacją, że zaletą książki ma być zastosowana czcionka ułatwiająca czytanie, co z pewnością zwróci uwagę osób mających problem z czytaniem lub po prostu nie lubiących tego robić. Ponadto późniejsze opracowanie zachęca adnotacją, że jest polecane przez nauczycieli i egzaminatorów. Tekst książki poprzedzony został informacjami o autorze, czasie, miejscu akcji, bohaterach i problematyce. Znajdują się tu też dedykacja i przedmowa Twaina, których brakowało w 1_ZS i 2_S. Po raz pierwszy książki opatrzone są tytułami rozdziałów, jednak w późniejszym opracowaniu usunięto ich numerację. Na marginesach obu wersji znajdują się takie same komentarze wskazujące konkretne fragmenty mówiące o bohaterach lub ważnych wydarzeniach. W stopce można odnaleźć przypisy ułatwiające wymowę obcych imion i nazwisk oraz zrozumienie amerykańskich miar. Ponadto książka z 2016 roku na marginesach opracowania ma adnotacje *pewniak na teście*. Zwracają one uwagę na najbardziej podstawowe dane. Jeśli chodzi o 4_I, to tak jak w przypadku 3_G powieść rozpoczyna się wstępem autora. Rozdziały są ponumerowane, ale pozbawiono je tytułów. Na marginesach widnieją komentarze dotyczące cech bohaterów i ważnych momentów akcji. Wskazują one konkretne fragmenty tekstu. Związane z nimi znaki graficzne opisano na końcu książki. Cechy paratekstów zastosowanych w wymienionych książkach stanowią dowód, że teksty są dostosowane dla uczniów szkół podstawowych.

Omówione praktyki marketingowe mają zwracać uwagę potencjalnego nabywcy. Wspomniane powyżej fakty pozwalają stwierdzić, że w przypadku *Przygód Tomka Sawyera* z opracowaniem cena, format, grafika i parateksty zostały uznane za istotne przez wszystkich wydawców. Każde wydawnictwo zrealizowało kolejne aspekty strategii tak, aby były korzystne i atrakcyjne dla piątoklasistów. Analizując poszczególne wersje, można dojść do wniosku, że wszystkie elementy zostały rozwinięte w porównywalny sposób. Z tego względu czynnikiem decydującym o zakupieniu konkretnego opracowania staje się jego zawartość i jej treść.

Omówienia powieści z perspektywy założeń podstawy programowej

Przygody Tomka Sawyera znajdują się na liście lektur szkolnych przedstawianej przez podstawę programową. Dokument ten zaznacza, że dzieło pisane powinno być obecne w czasie zajęć szkolnych od najmłodszych lat. Jego cel to ukształtowanie „świadomego odbiorcy i uczestnika kultury”, który w pewnym momencie samodzielnie opracowuje, analizuje i wykorzystuje tekst⁹. Fakt ten stanowi potwierdzenie słów Michała Zająca (2000: 9–10), który w swojej książce *Promocja książki dziecięcej* zaznacza, że książka dla dzieci odgrywa kluczową rolę w procesie kształtowania dorosłego czytelnika. Podstawa programowa jednak nie wyjaśnia, w jaki sposób powinno zostać omówione dzieło literackie (ibid.). Tematy związane z lekturami nie są również ujęte w podręcznikach szkolnych. Nauczyciele sami decydują o tym, jak poszczególne aspekty danej książki zostaną poruszone podczas zajęć. Z tego względu ocena opracowania *Przygód Tomka Sawyera* może wydawać się trudna do zrealizowania. Z drugiej strony, treść wymagań podstawy programowej zawiera punkty, które stanowią cele kształcenia w szkole podstawowej na etapie klasy IV–VIII. Zestawienie wymagań z języka polskiego z treściami zawartymi w opracowaniach lektury *Przygody Tomka Sawyera* pozwoli ocenić ich jakość oraz użyteczność w kontekście założeń współczesnego systemu oświaty. Autorzy omówień uwzględnili w sumie 12 punktów, których treść mogła być przydatna uczniom podczas podejmowania tematu lektury w szkole.

⁹ <http://www.dziennikustaw.gov.pl/DU/2017/356> (dostęp: 28.12.2017).

Tabela 1. Elementy opracowań do książki *Przygody Tomka Sawyera*.

Nr	Element opracowania	Zielona Sowa	Skrzat	GREG	Ibis
1	Biografia Marka Twaina	+	+	+	+
2	Streszczenie utworu	+	+	+	+
3	Charakterystyka bohaterów	+	+	+	+
4	Gatunek literacki	+	+	+	+
5	Problematyka	+	+	+	+
6	Czas i miejsce akcji	+	+	+	+
7	Indeks komentarzy	+	+	+	+
8	Plan wydarzeń	-	+	+	-
9	Wykaz bohaterów	-	+	+	-
10	Plany wypracowań	+	-	-	+
11	Ważne cytaty	-	-	-	+
12	Test ze znajomości lektury	-	-	-	+

(Opracowanie własne na podstawie:

M. Twain. b.d.w., *Przygody Tomka Sawyera*, Kraków: Wydawnictwo Zielona Sowa,

M. Twain. 2011, *Przygody Tomka Sawyera. Lektura dobrze opracowana*, Kraków: Wydawnictwo Skrzat,

M. Twain. 2016, *Przygody Tomka Sawyera. Lektura z opracowaniem*, Kraków: Wydawnictwo GREG,

M. Twain. 2017, *Przygody Tomka Sawyera. Lektura z opracowaniem*, Poznań: Wydawnictwo Ibis.)

Pierwszy aspekt podstawy programowej dla języka polskiego w klasach IV–VIII *Kształcenie literackie i kulturowe* zakłada rozwinięcie umiejętności percepcji utworów przez rozpoznanie gatunku oraz sprecyzowanie tematów i różnej rangi problemów. Ważna jest również zdolność określenia chronologii wydarzeń i zaistniałych między nimi związków oraz charakterystyka bohaterów głównych i drugoplanowych. Uczeń powinien nie tylko ocenić poszczególne elementy tekstu wyjściowego, ale również wyrazić opinię o wydarzeniach i bohaterach. Tutaj znajdziemy też informację o wyszczególnieniu wartości uniwersalnych oraz rozwijaniu wiedzy o kulturze. Do punktu *Kształcenie literackie i kulturowe* w opracowaniach odnoszą się następujące sekcje ujęte przez wszystkie wydawnictwa: *Charakterystyka bohaterów*, *Gatunek literacki*, *Problematyka*. Ponadto do tej samej grupy zaliczają się *Wykaz bohaterów w przykładzie* w 2_S i 3_G, *Plany wypracowań* w 1_ZS i 4_I oraz *Ważne cytaty* w 4_I. Kolejny punkt opisany w podstawie programowej – *Odbiór tekstu* wymaga od ucznia, aby był w stanie rozróżnić i zdefiniować gatunki literackie, wyselekcjonować informacje istotne i mniej ważne oraz zdefiniować główną myśl. Ponadto młody czytelnik powinien dostrzegać związki

kultury z życiem codziennym. Wymienionych umiejętności dotyczą te same punkty omówień co *Kształcenie literackie i kulturowe. Kształcenie językowe* w odniesieniu do opracowań oznacza poszerzenie świadomości ucznia nt. części składowych różnego rodzaju tekstów, dlatego wiąże się ono z *Planami wypracowań w przykładach 1_ZS i 4_I* oraz z *Planem wydarzeń w 2_S i 3_G*. Kolejny aspekt założeń podstawy programowej w zakresie języka polskiego stanowi *Tworzenie wypowiedzi*. Tutaj ważna jest zdolność kompozycji prawidłowej struktury tekstu. Ma on być logiczny, poprawny pod względem semantycznym, uporządkowany i dostosowany do danej formy pisemnej. Na tym etapie uwzględniono też selekcję informacji. Realizacjami tego aspektu w opracowaniach są punkty: *Plany wypracowań w przykładach 1_ZS i 4_I* oraz z *Plan wydarzeń w 2_S i 3_G*. Co więcej, te same elementy opracowań odnoszą się do punktu *Mówienie i pisanie*, wymagającego, aby uczeń potrafił opowiedzieć o tekście, z którym się zapoznał, stworzyć jego plan i ująć go w formie pisemnej, np. opowiadania, charakterystyki lub opisu. Ostatni cel w zakresie języka polskiego, czyli *Samokształcenie*, motywuje do praktyki rozwijania umiejętności czytania. Ponadto młody czytelnik ma nauczyć się samodzielnego wyszukiwania danych w różnych źródłach, ich analizy i oceny. Dostępne materiały powinny zostać wykorzystane w sposób rzetelny. Bodźcem do realizacji tego punktu mogłaby być konieczność przedstawienia życiorysu Twaina lub rozwinięcia jej problematyki. Opracowania sprawiają, że praktyka ta staje się zbędna, gdyż zamieszczają gotowe noty biograficzne oraz omawiają zagadnienia poruszane w treści i ich związki z życiem autora. Punktem, który w pełni realizuje założenia *Samokształcenia*, jest zamieszczony we wszystkich przykładach *Indeks komentarzy*. Stymuluje on potrzebę korzystania z treści powieści, samodzielnego wyszukiwania, selekcji danych oraz potwierdzania założeń cytatami z tekstu (ibid.).

Bardzo ważną częścią wszystkich omawianych opracowań *Przygód Tomka Sawyera* jest streszczenie tekstu. Element ten swoją budową i treścią umożliwia spełnienie kilku wymagań podstawy programowej na poziomie klas IV–VIII. Są to: czytanie ze zrozumieniem, ustalenie chronologii zdarzeń, wyszczególnienie problemów głównych i pobocznych, podział informacji na ważne i mniej istotne, definicja bohaterów głównych i drugoplanowych, umiejętność przekształcania składni tekstu, logiczna organizacja tekstu, rzetelne korzystanie z tekstu wyjściowego. Ponadto umiejętność ustnego i pisemnego przetwarzania wypowiedzi w formie streszczenia zostaje ujęta w celach kształcenia w szkole podstawowej oraz na wyższych poziomach edukacji (ibid.). Z tego względu istotne wydaje się, aby piątoklasista, który ma przygotować się do umiejętnego opracowania tej formy, od samego początku bazo-

wał na dobrym jakościowo materiale, który da ogólne wyobrażenie o streszczeniu i jego cechach (ibid.).

Fałszywe drogowskazy w opracowaniach

Opracowanie lektury to dydaktyczny materiał dodatkowy, który pokazuje, na co należy zwrócić uwagę, omawiając daną lekturę. Młody odbiorca, czytając modelowe przykłady, uczy się, jak napisać streszczenie lub plan wydarzeń. W ten sposób kształtowana jest również umiejętność pracy z tekstem. Korzystając z takich źródeł, uczeń powinien nabierać pozytywnych nawyków oraz stopniowo stawać się samodzielnym w kwestii omówienia tekstu. Lektura treści opisanych omówień, ich analiza i porównanie z powieścią ujawniają, że nie spełniają one rzetelnie swojej funkcji.

Elementem omówień, który niewątpliwie utrwała w młodych odbiorcach pewne nawyki, jest streszczenie. Jeśli chodzi o sposób jego napisania, to wymagania i zasady tworzenia tej formy, dostosowane do wymogów podstawy programowej, są publikowane zarówno przez Centralną Komisję Edukacyjną, jak i Instytut Badań Edukacyjnych¹⁰. Zawarte w dokumentach wskazówki mówią, że pisząc streszczenie, należy przede wszystkim pamiętać, że jest ono oparte na treści innego tekstu. Forma ta powstaje przez parafrazowanie i skracanie materiału wyjściowego, dlatego wymaga dokładnego przeczytania treści, wyselekcjonowania i zrozumienia jego głównych problemów. Streszczenie pomija przykłady, wtrącenia autora, powtórzenia treści, rozbudowane środki artystycznego wyrazu. Istotne aspekty muszą zostać ubrane w zdania pojedyncze w sposób zwięzły, jasny i spójny. Ponadto kompozycja tego typu ujmuje problem obiektywnie, logicznie i zgodnie z treścią omawianego tekstu (ibid.).

Załączone streszczenia w dużej mierze nie spełniają wymogów tworzenia tej formy. W przykładzie 1_ZS autorka, przedstawiając fakty, przywołuje zbędne szczegóły, jak fragment nawiązujący do przygotowania do nabożeństwa w rozdziale III. Ponadto uwidocznione pogrubionym drukiem informacje bywają niekonkretne. W rozdziale II pojawił się zwrot: „wpadł na genialny pomysł”, który nie został dopełniony wyjaśnieniem, o jaki pomysł chodziło (Twain [b.d.w]: 204–216).

¹⁰ https://cke.gov.pl/images/_EGZAMIN_MATURALNY_OD_2015/Materialy/Scenariusze/polski/Na_czym_polega_streszczanie_tekstu.pdf (dostęp: 28.12.2017).

<https://www.ibe.edu.pl/images/prasa/Materia%20pomocniczy%20do%20matury%20-%20streszczenie%202.pdf> (dostęp: 2.01.2018).

W streszczeniu 2_S wydarzenia opisane są poetyckim językiem, czego dowodem może być zdanie z rozdziału XIII: „Pierwszy zasnął Huck, jego koledzy natomiast zawiśli na krawędzi nieuchronnego snu, którą przeszkadzały im przekroczyć coraz silniejsze wyrzuty sumienia”. Inny przykład z rozdziału XVII: „Tymczasem uciekinierzy i niedoszli topielcy obserwowali wszystko z chóru, a kiedy rozpacz wiernych dosięgła zenitu, wkroczyli głównym wejściem, wprawiając zebranych w osłupienie, a potem w prawdziwą euforię”. W tej części książki można znaleźć wiele niepotrzebnie rozbudowanych okoliczników: „nazajutrz, czyli w sobotę”, „nazajutrz była niedziela”, „ale kiedy następnego dnia”, „następnego dnia – a był to piątek”, „tymczasem w piątek rano” i dopełnień: „upragniony pędzel”, „ze smakiem”, „najspokojniej w świecie”, „niewinnym głosem”, „skradzioną z ciocinej spiżarni szynkę”, „dreszczyk autentycznych emocji”, „nie namyślając się długo”. W 2_S zdarzają się również przypadki użycia metafor i innych środków stylistycznego wyrazu: „myśl wpadła mu do głowy”, „dech mu zaparło”, „śmiertelnie się nudził”, „pograżył się w rozpacz”, „dopełniło czary goryczy”, „oszałał z radości”, „zabawa nabierała rumieńców”. Co więcej, pojawiają się zwroty, które może archaizmami nie są, ale z pewnością nie występują w języku używanym przez młodzież: „łasuchuje”, „nawykła”, „zmówiwszy”, „nie omieszkał”, „struchleli”, „frykas, co do joty”. W tekście zamieszczone są też szczegółowe opisy niekluczowych fragmentów książki, jak ten z rozdziału XII mówiący o kuracji, którą ciocia Polly zaaplikowała Tomkowi. Ponadto uwagę odbiorcy, który przeczytał powieść, zwracają niezgodne z jej treścią informacje, jak ta o płaczu Tomka w jaskini. W rzeczywistości łzy u bohatera pojawiły się dopiero po wyjściu z pułapki i były oznaką radości. Tak samo nieprawdą jest, że Tomek i Becky w jaskini „natknęli się na Indianina”, co zdaniem autora opracowania jest ich najgorszym przeżyciem. Książka mówi, że tylko chłopiec widzi Joe’go z ukrycia. Kompozycję uzupełniają cytaty z powieści, które podobnie jak inne zastosowane tutaj formy nie służą potwierdzeniu faktów, np. „Spuśćmy zasłonę miłosierdzia na to co było dalej”, „zaprzedał się diabłu”, „zawiśli na krawędzi nieuchronnego snu”, w „sercach zagościła tęsknota”, „że to jest najwspanialsza chwila jego życia”. Streszczenie 2_S nie ułatwia zrozumienia lektury, ponieważ nie wskazuje najistotniejszych faktów. Gubią się one w rozbudowanych opisach stanów emocjonalnych i nieistotnych wydarzeń (Twain 2011: 252–276).

W opracowaniu 3_G napotkamy frazy, które nie wnoszą nic do treści, np. „już w pierwszym rozdziale dowiadujemy się”, „dzięki wrodzonemu sprytowi”, „w zamian za możliwość kosztowania tej przyjemności”, „przybywszy na miejsce”. Streszczenie jest nierzetelne, podając nieprawdziwe informacje,

np. o tym, że sobotnia kara Tomka w postaci malowania płotu to konsekwencja bójk z Alfredem Temple. Książka nie wyjaśnia, czy ciocia Polly dowiedziała się o starciu. Tomek musiał odświeżyć ogrodzenie, ponieważ wagarował i zabrudził ubranie. Ponadto pominięta została ważna dla losów Hucka informacja o próbie napaści na wdowę Duglas. Z drugiej strony zdarzają się momenty, które zawierają szczegółowe opisy mniej ważnych wydarzeń. Przykładem może tu być przedstawienie sposobu, w jaki Tomek doprowadził do pomalowania płotu lub podanie kotu lekarstwa. Co więcej, streszczenie obfituje w niepotrzebne okoliczniki czasu. W rozdziale XIV odnajdujemy: „wczesnym rankiem”, „po śniadaniu”, „później”, „nagle”, „wtem”, „gdy zapadła noc” w następujących po sobie zdaniach. Ponadto widoczne są powtórzenia informacji. Rozdział XXV kończy się zdaniem mówiącym, że chłopcy „... postanowili zbadać opuszczoną chatę...”, natomiast drugie zdanie rozdziału XXVI mówi: „Postanowili przeszukać nawiedzony dom”. W tekście nie brakuje poetycko brzmiących zdań, np. „Kiedy słońce zaczęło chylić się ku zachodowi...” w rozdziale II, „Tylko pohukiwanie puszczyka zakłócało głęboką ciszę” w rozdziale IX, „Pierwsze promienie słońca poprawiły chłopcom humory” w rozdziale XVI lub „Znowu dni Tomka pełne były blasku i wesela” w rozdziale XXIV. Barwnie opisane są też stany emocjonalne: „Tomkowi jednak świat wydawał się pusty i smutny...”, „...z niechęcią na twarzy, ale z radością w sercu...” w rozdziale II, „Życie straciło dla chłopca cały urok” – rozdział XII lub „...Huck cierpiał katusze...” – rozdział XXXV (Twain 2016: 204–217).

W 4_I elementami sprzecznymi z zasadami tworzenia streszczenia są cytaty z książki. Pojawiają się one m.in. w momencie opisu Hucka w rozdziale VI lub gdy podana zostaje informacja o zachowaniu dzieci w szkole po powrocie Tomka z Wyspy Jacksona. Wyłączając ten jeden element, tekst zbudowano poprawnie. Sposób opisu zdarzeń jest tu prosty, konkretny i łatwo zrozumiały. Autor zwięźle przedstawia sekwencje przyczynowo-skutkowe, ale stara się być przy tym dokładny, np. jako jedyny podaje imiona chłopców oszukanych przez Tomka podczas malowania płotu. W treści nie ma rozbudowanych opisów warunków atmosferycznych i stanów emocjonalnych. W innych omówieniach rozpraszały one uwagę i odrywały od istotnych momentów akcji. Jeśli autor mówi o emocjach, to wspomina zdarzenia, które je wywołały, np. w rozdziale XIII w przypadku Joe Harpera: „...czuł się nieszczęśliwy, bo mama stłukła go za to, że rzekomo wypił w domu śmietankę” (Twain 2017: 167–186).

Podsumowanie

Miejsce *Przygód Tomka Sawyera* w kanonie lektur szkolnych wpływa na mechanizmy rynkowe związane z rozpowszechnianiem tej książki. Jest ono przyczyną systematycznego powiększania się polskiej serii translatorskiej dzieła. Przedstawione opracowania, będące efektem strategii marketingowej wydawnictw, odnoszą się swoją budową i treścią do wymagań opisanych w podstawie programowej. W wielu przypadkach założenia są jednak realizowane w niedokładnie. Najczęstszym przykładem błędu jest brak rzetelności, nieprawidłowa selekcja informacji, nieumiejętność określenia treści ważnych i drugorzędnych lub nietrzymanie się konkretnej myśli. Autorzy opracowań kształtują w młodych odbiorcach zły obraz konstrukcji streszczenia lub planu wydarzeń, co może mieć negatywne skutki w trakcie późniejszej edukacji. Co więcej, opracowania nie skupiają uwagi czytelnika na treści książki. W przeważającej mierze dostarczają materiał, który w oczach piątoklasisty wydaje się już kompletny. Jedynym przejawem uwydatnienia wagi tekstu dzieła są cytaty pojawiające się w opisach bohaterów lub streszczeniach. Przedstawiona analiza wykazuje, że i one są często użyte nieprawidłowo. Do pozytywnych cech opracowań można zaliczyć też zamieszczone na końcu komentarze do tekstu. Sekcja ta mogłaby stać się bodźcem do samodzielnego odkrywania treści przez ucznia. Ponadto uczyłaby aktywnej analizy tekstu. Zastanawia jednak, czy dostarczone w poprzedzających punktach informacje nie ograniczą potrzeby czytelnika do poszukiwania wiadomości, opracowywania i bycia twórczym. Według komentarza do podstawy programowej to właśnie te aktywności stanowią ważny cel społeczny¹¹. W tym aspekcie pozytywnie ocenione może być 1_ZS, które zagadnienia związane z opisem miejsca akcji bohaterów, wydarzeń i opisów przyrody przenosi do *Indeksu komentarzy*. Uczeń korzystający z omówienia tego wydawcy nie dostaje opracowanych notek, ale wskazówki, gdzie powinien szukać poszczególnych informacji. Dzięki takiemu systemowi odbiorca ma pewność, że dane, którymi operuje w czasie lekcji, są rzetelne, ponieważ może je poprzeć cytatami z tekstu. Należy również wspomnieć, że w opracowaniach przygotowanych przez autorów zdarzają się błędy dotyczące treści, które wypływają z braku jej zrozumienia lub nieutrzymania wydarzeń w ciągu chronologicznym. Mogą one wpływać negatywnie na wiedzę ucznia i jakość jego pracy podczas zajęć szkolnych.

¹¹ <https://www.ore.edu.pl/nowa-podstawa-programowa/J%C4%98ZYK%20POLSKI/Podstawa%20programowa%20kszta%C5%82cenia%20og%C3%B3lno%C5%82a%20podstawowa,%20j%C4%99zyk%20polski.pdf> (dostęp: 28.12.2017).

Przedstawione książki w mniejszym lub większym stopniu ukazują, na co należy zwrócić uwagę, analizując tekst. Niestety, opracowania są niedokładne, niejasne i zdarza się, że wprowadzają młodego odbiorcę w błąd. Korzystając z takich pomocy dydaktycznych, piątoklasista nie uczy się samodzielności w kwestii omówienia treści książki i umiejętności wydawania własnych opinii. Załączone do powieści opracowania pokazują, że można pominąć etap przeczytania dzieła. W ten sposób skłaniają odbiorcę do tego, aby przy okazji omawiania następnej lektury sięgnąć po kolejne omówienie.

Literatura

Literatura podmiotowa:

- Twain M., b.d.w., *Przygody Tomka Sawyera*, Kraków: Wydawnictwo Zielona Sowa.
- Twain M., 2000, *The adventures of Tom Sawyer Penguin Readers*, Madrid: Pearson.
- Twain M., 2004, *The adventures of Tom Sawyer. Czytamy w oryginale*, Kraków: Mediasat Poland Bis.
- Twain M., 2011, *Przygody Tomka Sawyera*, Warszawa: Bellona.
- Twain M., 2011, *Przygody Tomka Sawyera. Lektura dobrze opracowana*, Kraków: Wydawnictwo Skrzat.
- Twain M., 2013, *The adventures of Tom Sawyer. Przygody Tomka Sawyera*, Kraków: Wydawnictwo 44 pl.
- Twain M., 2016, *Przygody Tomka Sawyera. Lektura z opracowaniem*, Kraków: Wydawnictwo GREG.
- Twain M., 2017, *Przygody Tomka Sawyera. Lektura z opracowaniem*, Poznań: Wydawnictwo Ibis.

Literatura przedmiotowa:

- Dybiec-Gajer J., 2011, Parateksty w polskich przekładach Marka Twaina *The Adventures of Tom Sawyer* i *The Aventures of Huckleberry Finn* – między pomijaniem a dopisywaniem, „Między oryginałem a przekładem”, 17, s. 54–83.
- Hill H., 1967, *Mark Twain's letters to his publishers 1867–1894*, Berkeley–Los Angeles.

- Franaszek A., 2006, *Od Bieruta do Herlinga-Grudzińskiego. Wykaz lektur szkolnych w Polsce w latach 1946–1999*, Warszawa.
- Kaplan J., 1974, *Mark Twain and his world*, New York.
- Kersten H., 2010, *Mark Twain, der treueste Freund der deutschen Sprache*, [w:] M. Twain, *The awful German language*, Berlin, s. 45–59.
- Leszczyński G., 2006, *Kanon książek – pojęcie i sprzeczności*, [w:] *Książka dziecięca 1990–2005 Konteksty kultury popularnej i literatury wysokiej*, G. Leszczyński, D. Świerczyńska-Jelonek, M. Zając (red.), Warszawa, s. 255–267.
- Leszczyński G., Zając M., 2013, *Książka i młody czytelnik*, Warszawa.
- Papuzińska J., 2006, *Wpływ świata mediów na kształt książki dziecięcej i style jej odbioru*, [w:] *Książka dziecięca 1990–2005 Konteksty kultury popularnej i literatury wysokiej*, G. Leszczyński, D. Świerczyńska-Jelonek, M. Zając (red.), Warszawa, s. 13–31.
- Stawiński J., 1963, *Mark Twain*, Warszawa.
- Świerczyńska-Jelonek D., 2006, *Dziecięce kryteria oceny książki*, [w:] *Książka dziecięca 1990–2005 Konteksty kultury popularnej i literatury wysokiej*, G. Leszczyński, D. Świerczyńska-Jelonek, M. Zając (red.), Warszawa, s. 227–244.
- Zając M., 2000, *Promocja książki dziecięcej*, Warszawa.
- Zając M., 2006, *Raport o książce dla dzieci i młodzieży*, Warszawa.

Źródła internetowe:

- https://www.daad.org/files/2016/07/Mark_Twain-Broschuere.pdf
- <https://krakowczyta.pl/926022/Przygody+Tomka+Sawyera>
- <http://www.listalektur.pl/>
- <https://men.gov.pl/wp-content/uploads/2016/11/podstawa-programowa-%E2%80%93-jezyk-polski-%E2%80%93-szkola-podstawowa-%E2%80%93-klasy-iv-viii-.pdf>
- <http://edukacja.dziennik.pl/aktualnosci/artykuly/459243,lista-lektur-w-szkole-podstawowej-aktualna.html>
- <http://lubimyczytac.pl/o nas>
- <http://lubimyczytac.pl/ksiazka/270156/przygody-tomka-sawyera>
- <http://ue.poznan.pl/data/upload/articles/20150307/6d7807108964780312/autoreferat-k-wolniewicz.pdf>
- https://cke.gov.pl/images/_EGZAMIN_MATURALNY_OD_2015/Materialy/Scenariusze/polski/Na_czym_polega_streszczenie_tekstu.pdf
- <https://www.ibe.edu.pl/images/prasa/Materia%20pomocniczy%20do%20matury%20-%20streszczenie%202.pdf>

<http://www.dziennikustaw.gov.pl/DU/2017/356>

<https://www.ore.edu.pl/nowa-podstawa-programowa/J%C4%98ZYK%20POLSKI/Podstawa%20programowa%20kszta%C5%82cenia%20og%C3%B3lnego%20z%20komentarzem.%20Szko%C5%82a%20podstawowa,%20j%C4%99zyk%20polski.pdf>

A book with extra aids or extra aids with a book?

Marketing strategies for adjusting the translation of Mark Twain's *Adventures of Tom Sawyer* to the needs of young audience

Summary

The article elaborates on the perception of Mark Twain's "Adventures of Tom Sawyer" among Polish readers of all ages. The author provides arguments to support the importance of the novel in the Polish society. The book occupies a permanent place among compulsory school readings, which results in the increasing number of its translations into Polish. Moreover, different realisations of this literary work available on the market are introduced. However, the key point of the study is an analysis of books with extra aids prepared and published by such publishing houses as Zielona Sowa, Skrzat, Greg and Ibis. All the parts of additional materials are examined with reference to their reliability and core curriculum guidelines. The article is to emphasise the interplay between marketing strategies of the publishers and educational values which shape a mature and conscious reader.

Keywords: children's literature, school readings, translation series, publishing marketing strategies, curriculum, Mark Twain

